

Marleen de Vries, *Geen stijl of lange tenen? Wat de achttiende eeuw ons leert over fatsoen* (Nijmegen: Van Tilt, 2017, 79 pp., ISBN 9789460043352).

Boze burgers, anoniem schelden, haat zaaien, verharding en polarisatie. Dat zijn de woorden die wij tegenwoordig gebruiken als wij denken aan het hedendaagse publieke debat in Nederland. Dit debat zou verzuurd zijn en bedorven. Boze witte mannen en reaguurders laten regelmatig van zich horen op het internet, dat een open riool zou zijn. Volgens Marleen de Vries ging het er in de late achttiende eeuw net zo ruig aan toe als vandaag de dag. In het interessante essay *Geen stijl of lange tenen? Wat de achttiende eeuw ons leert over fatsoen* – gebaseerd op de Daendelslezing die zij in 2016 hield – toont De Vries dat de huidige samenleving verrassend veel overeenkomsten vertoont met die van de achttiende-eeuwse Republiek. De Vries stelt dat in de achttiende eeuw door de introductie van ‘nieuwe media’ als tijdschriften en kranten de grenzen van de vrijheid van meningsuiting werden opgezocht. In toenemende mate werd op agressieve toon openlijk kritiek geleverd op de politieke elite. De patriotten namen de vrijheid om in hun publicaties stadhouder Willem v een ‘verrader’ en een ‘monster’ te noemen en hadden zelfs het lef de prins af te beelden als een ‘kotsend, incontinent varken dat de rechten van zijn onderdanen met zijn hoeven vertrapt’, aldus De Vries. Volgens haar reduceerden de patriotten daarmee de stadhouder tot een beest en werd hij symbolisch uitgesloten van de menselijke samenleving – over demonisering gesproken.

Net als nu werd vanwege dit onbeschaafde gedrag destijds gediscussieerd over de grenzen van de vrijheid van meningsuiting. De hypothese van De Vries is dat de platte beledigingen van de patriotten een tegenreactie opriep. Althans, zij constateert dat er synchroon met de beledigingen werd opgeroepen tot fatsoen, ook in het publieke debat. Een belangrijk aspect van haar betoog is te laten zien dat het begrip ‘fatsoen’ in de achttiende eeuw van betekenis veranderde. Waar dit begrip eerder verwees naar standsverschillen, kreeg het in de loop van de achttiende eeuw zijn huidige betekenis: eerlijk, betrouwbaar, netjes. Kortom, burgerlijk beschaafd.

Deze kleine begripshistorische exercitie is weliswaar fascinerend, maar blijft toch wat in de lucht hangen. Je kunt je afvragen wat precies het causale verband is tussen de ‘morele revolutie’ in de achttiende eeuw en de schaamteloze scheldpartijen van de patriotten. We weten immers dat ook de patriotten voorstanders waren van een morele herbewapening. Zij waren niet alleen van mening dat zij behoorden tot het beschaafde, weldenkende deel

der natie, maar waren ook de opvatting toegedaan dat een moreel reveil het vaderland uit de klauwen van de orangisten en 'tiran Willem v' zou kunnen redden. De patriot Joan van der Capellen tot den Pol publiceerde niet alleen anoniem het beruchte schotschrift *Aan het volk van Nederland*, waarin hij de Oranjestadhouders beledigt, maar vertaalde ook een biddagspreek van zijn vriend Isaac du Puy, een Waalse predikant. In die preek wordt opgeroepen tot deugzaamheid en godsdienstigheid om het morele verval tegen te gaan. Net als bij Van der Capellen gingen ook bij andere patriotten scheldtirades tegen de stadhouder hand in hand met aansporingen tot burgerdeugd. Daarom is de waarde van het essay van De Vries vooral daarin gelegen dat zij aantoon dat 'de eeuw van de Verlichting' niet alleen beschaafd en redelijk was, maar ook plat en emotioneel. De achttiende-eeuwse samenleving was net zo gespleten als die van ons.

Matthijs Wieldraaijer, Hogeschool Rotterdam